

Judith Gill i Sue Howard, **KNOWING OUR PLACE: CHILDREN TALKING ABOUT POWER, IDENTITY AND CITIZENSHIP.** Camberwell, Victoria (Australia): ACER Press, Australian Council for Educational Research Ltd, 2009., 186 str.

Judith Gill i Sue Howard su profesorice na Odjelu za obrazovanje Sveučilišta u južnoj Australiji, a područja njihova znanstvenoga zanimanja su jednakost spolova i građanstvo. U najnovijoj knjizi *Knowing our place: Children talking about power, identity and citizenship (Poznavanje naše kulture: djeca govore o moći, identitetu i građanstvu)* pozornost posvećuju izradbi kvalitetnoga suvremenog kurikuluma i ističu: “Kurikulum bi se trebao stvarati i razvijati poštujući mišljenje i potrebe učenika (djece), a ne jednostavno nametati mišljenje znanstvenika i stručnjaka”.

Knjiga je podijeljena u jedanaest poglavlja (jedanaesto poglavlje je zaključak cijele knjige), a naslovi poglavlja su najčešće odgovori učenika dobiveni u istraživanju. Na kraju knjige se nalazi opširna bibliografija sa 145 izvora koji su korišteni u istraživanju i pisanju knjige. *Poznavanje naše kulture* je knjiga koja kroz konkretne iskaze učenika pokazuje kako oni gledaju na svijet oko sebe. Ilustracija na naslovnici – djeca vodenim balonima stvaraju zamišljeni svijet, kao i naslov, dobra su motivacija za čitanje i proučavanje.

Knjiga se temelji na kvalitativnom istraživanju provedenom s učenicima u dobi između osam i dvanaest godina. Istraživanje se realiziralo polustrukturiranim intervjuima u manjim fokus grupama (od 4 do 6 učenika). Cilj je bio ispitati kako učenici interpretiraju *moć, identitet i građanstvo*. Uzorak obuhvaća 400 učenika iz osnovnih škola južne Australije (stratificirani uzorak). U istraživanju su korišteni audio (za starije) i video zapisi (za mlađe učenike). Dobiveni podatci obrađeni su pomoću računalnog paketa NUD*IST – *Qualitative Solutions and Research* (1998 – 1999).

Iz *Uvoda* doznajemo da je knjiga “doprinos razvoju društvene svijesti participativnoga građanstva”. Donosi izazovna i zanimljiva poglavlja koja se temelje na pitanjima učeničke percepcije *pripadnosti*, njihovu razumijevanju *djelovanja u zajedni-*

ci te pojma *moći* u društvu i to u smislu koncepcije *zajedničkog dobra*. Godine 1998. su sve australiske škole dobile napatuk kako razvijati nacionalni kurikulum pod nazivom *Otkrivanje demokracije (Discovering Democracy)*. Svrha je bila promicanje obrazovanja za građanstvo. Kako interkulturalni kurikulum, prema mišljenju učitelja, treba uključivati znanja i vještine nužne za svakodnevni život, ponuđeni nije uključio potrebe važne za život u suvremenom svijetu. Nije bio utemeljen na istraživanju o znanju učenika i na njihovoj svijesti o pripadanju, jer su ga izradili isključivo znanstvenici i stručnjaci (uobičajen pristup izradi kurikuluma). Predstavljeno istraživanje je doprinos stvaranju kvalitetnijeg kurikuluma jer njime autori dokazuju da “učenici znaju”, da “nisu prazne posude koje treba napuniti određenim sadržajem”. Stoga je ova knjiga svojevrsni preokret u razmišljanjima stvaratelja obrazovne politike, koji tek sada uočavaju da učenici razumiju kako društvo funkcionira. Gotovo se sva poglavlja temelje na razmišljanjima poznatih teoretičara (Vigotsky, Piaget i Kohlberg), ali i na istraživanjima o istim ili srodnim temama.

Naslov je prvoga poglavlja *Kamenčić u vodi: dječja perspektiva moći, politike i demokratskoga građanstva*, a razmatra razumijevanje učenika o djelovanju moći u obitelji, školi i razrednom odjeljenju kao i u široj zajednici. Pitanja na koja su učenici odgovarali (*Imaš li nekakvu dužnost u obitelji, školi ili razredu? Možeš li odbiti zaduženje koje ti je netko dao? i sl.*) i njihovi stavovi pokazuju kako bi trebalo pripremiti mlade za uspješno sudjelovanje u složenom i razvijenom (australskom) društvu 21. stoljeća. Autorice, slikovitom metaforom u naslovu, vizualiziraju koncentrično širenje valova koji nastaju bacanjem kamenčića u vodu i asociraju na razvoj dječjeg mišljenja i pogleda na svijet te razumijevanje utjecaja moći u njihovu životu, “držeci sličan oblik, ali obuhvaćajući sve šire područje”. Najčešći zaključci učenika su da moć imaju učitelji i da se u

obiteljima poštuju prava i odgovornosti. No stariji učenici bolje razumiju hijerarhiju moći, i u obitelji i školi i u široj društvenoj zajednici.

Drugo poglavlje knjige naslovljeno *Ispod granice moći: promišljanja za/o školovanje/u, građansko/m obrazovanje/u i građanstvo/u* donosi zaključke o tome da *znanje* nije dovoljno za razvoj obrazovanja za građanstvo, odnosno za razvoj participativne demokracije, već treba razvijati *vještine* i *vrijednosti*, *stavove* radi vlastita razvoja i razvoja društva. Učenici obrazlažu svoja razmišljanja o moći roditelja i učitelja, o aktivnostima u razrednom odjeljenju, u školi. Opisujući osjećaje učenika i njihovu ulogu u školskoj zajednici, autorice upućuju na svjesniji pristup obrazovanju za građanstvo, na potrebnu kvalitetu politike i prakse obrazovanja za građanstvo, kao i na informiranost učenika. Pitanjem što učenici znaju o građanima i građanstvu nastojalo se potaknuti promjene u dosadašnjem stavu o nedovoljnoj informiranosti učenika. Na temelju dobivenih podataka može se zaključiti da je stav učenika prema moći rezultat njihova iskustva u stvarnom životu. Ovdje se dokazuje teorija *društvenog znanja* (*social cognition*), odnosno utjecaj društvenog čimbenika na znanje. Učenici školu i obrazovanje vide kao demokratsku podjelu moći, a svoju ulogu u školi kao pomaganje u zajednici čemu su ih poučavali učitelji, kroz teoriju ali i praktične vježbe, radionice ili aktivnosti u kojima su mogli usvojiti temelje demokracije.

U poglavlju *Čini se kao da je naše poimanje življenja normalno (uobičajeno), a u drugih različito: kako australska djeca shvaćaju građanstvo i nacionalni identitet* autorice se pozivaju na brojne teorije koje razmatraju proces globalizacije. Spominje se Benedict Andersen (1983) i njegova ideja *zamišljene zajednice* (*imagined community*) kao osjećaj pripadanja. Prilog razmišljanju da su građani dio nacije (i obrnuto) i da sudjeluju u oblikovanju ideje nacije u svojoj kulturi dao je Hall (1996 – 1997). On ističe da “nacionalne kulture konstruiraju nacionalne identitete kako bi stvorile značenje pojma *nacija*”. U tom smislu mnogi autori logički povezuju obrazovanje (školu) s društvom. Ljudi sve češće razmišljaju globalno i doživljuju sebe kao *građane svijeta*. Stoga pojam *nacionalnog pripadanja* zahtijeva posebno razmatranje u multikulturalnoj Australiji

jer on uključuje i određenje pojma “*biti Australac*”. Kvalitativno istraživanje o nacionalnom identitetu predstavljeno u ovome poglavlju temelji se na provedenim istraživanjima u Australiji (Carrington and Short, 1995, 1998; Taylor, 1999). Autorice raspravljaju o odnosu doseljenika i domaćih ljudi kao ključnom problemu u Australiji. Smatra se da je nedovoljno pozornosti posvećeno razmišljanju učenika o pojmu *pripadanja*. Učenici su, odgovarajući na pitanje vide li sebe kao globalne građane ili kao pripadnike entiteta pod nazivom “Australija”, navodili raznovrsne stavove o značenjima: *biti Australac* i *biti građanin* u globalno vrijeme. U odgovorima na pitanje: *Što znači “biti Australac”?* najčešće su navodili *simbole* (australsku zastavu, životinje – klokan i koale, nogomet, šumovite pejzaže), *stereotype* (opis Australca), ali i *ikone* (*Harbour Bridge* i *Opera House u Sydneyu, Parlament u Camberru*). Nadalje, uspoređujući različitost australske kulture i drugih zemalja, učenici su opisivali razlike u *jeziku, govoru* i *običajima*. Na pitanje: *Tko je građanin?* odgovorili su da se građanin postaje nakon određenog razdoblja boravka u nekoj zemlji.

Četvrto poglavlje *Gdje možemo reći da je dom? Školovanje i osjećaj pripadanja u globaliziranom svijetu* analizira pojam nacionalnog identiteta koji se najčešće koristi u školi i u obitelji. Odgovarajući na pitanje: *Koju ulogu ima škola u određenju pojma “biti Australac”?* učenici govore o svečanosti otvaranja Olimpijskih igara u Sydneyu 2000. kao obilježju nacionalnog identiteta. Svojim odgovorima pokazuju da su svjesni različitosti. Nacionalni identitet, među ostalim, doživljuju kao nedostatak nečega što druge zemlje imaju, a Australija nema. U opisivanju i razmatranju učeničkih odgovora autorice se pozivaju na teoretičare od kojih neki nacionalni identitet pozitivno određuju (Turner, 1994; Magarey, Sheridan i Rowley, 1993; Castan, 1994; Castles, Kalantzis, Cope i Morrissey, 1998; Ferres i Meredyth, 2001), dok ga drugi smatraju kontraproduktivnim (Castles i dr., 1988) ili ograničavajućim (Tishkov, 2000) u multikulturalnom društvu kao što je suvremena Australija.

U petome poglavlju pod nazivom *Revizija društvenog identiteta: mladi Australci i podjela na ruralna/urbana područja* autorice razmatraju što za njih znači *biti stanovnik grada* ili *biti stanovnik se-*

la. Uspoređujući odgovore učenika iz gradskih škola i učenika iz ruralne sredine možemo zaključiti da učenici sa sela pokazuju jači osjećaj pripadnosti. Prema njihovu mišljenju, ruralna su područja poželjnija od gradskih, jer su seoske sredine sigurnije, bogatije prirodnim ljepotama, iako su svjesni i njihovih nedostataka. Zanimljivo je da sebe vide kao *negradske* učenike, dok se oni iz grada ne vide kao *neseoske* što se smatra stereotipom koji se, kako se ovdje navodi, može umanjiti obrazovanjem za građanstvo.

Zaštita, ponos i sloboda tri su teme kojima se bavi šesto poglavlje naslovljeno *Siguran, ponosan i slobodan: učenici objašnjavaju što znači "biti Australac"*. Učenički odgovori na pitanje: *Kojim bi riječima opisao osjećaj "biti Australac"?* ukazuju na pozitivnost, a većina se grupirala oko pojmova: *sigurnost, ponos i sloboda*. Za učenike pojam *sigurnost* ima suprotno značenje od rata, zagađenja, tlačenja, a pojam *ponosan* objašnjavaju u kontekstu posebne privilegije. *Slobodu* određuju kao odsutnost ograničenja, zabrane koja je, po njihovu mišljenju, prisutna u drugim zemljama te kao *slobodu mišljenja, slobodu izbora* dok terminom *uzdah slobode* opisuju njezinu političku i psihološku dimenziju.

U poglavlju *Moja domovina: obnova predodžaba o zemlji i pripadanju u mladih Australaca* autorice izlažu kako učenici razmišljaju o vlasništvu i to definiranjem pojma *zemlja*. Francuski sociolog Pierr Bourdieu objašnjava kompleksnost ove teme koncepcijom *habitusa* – povezanosti društva i ljudi unutar njega. Doseljavanje i iseljavanje iz Australije ističe se kao proces kojim "doseljenici postižu nužnu društvenu i kulturalnu preobrazbu koja je sastavni dio prilagodbe". Na temelju rezultata istraživanja može se zaključiti da učenici smatraju kako se pripadnost nekom mjestu ne razvija javnim proglasima, pravilima i propisima, već je uključena u društvo kao i povezanost ljudi ono što treba promicati.

Osmo poglavlje *Nedostatci praćenja: izradba kurikuluma i kako učenici zamišljaju Australiju* temelji se na razmišljanjima učenika o kurikulumu koja ukazuju na stvaranje osjećaja doživljavanja Australije kroz pojmove *ljudi i simbola*. Analiza dobivenih odgovora pokazuje da su učenici svjesni svojih vrijednosti, ali nemaju dovoljno znanja o društvu

i kulturi. Stoga se traži revizija programa u kojima bi se sadržaji iz povijesti i društvenih znanosti implementirali u kurikulum kako bi učenici doživjeli i poštovali Australiju kao društveno-politički entitet s prošlošću i budućnošću u globaliziranom svijetu. Učenici opisuju Australiju slikama svojih obitelji, domorodaca (Aboridžina), dizanja zastave kao odavanje počasti herojima. Doprinos ovog istraživanja jest stav da nacionalni kurikulum određuje smisao svake nacije.

U devetome poglavlju pod nazivom *Australci – ljudi različitog identiteta: izazovi obrazovanja za građanstvo u suvremenoj Australiji* učenici predlažu promjene u politici doseljavanja. Mjere koje oni predlažu u politici doseljavanja znatno se razlikuju od onih koje provode vlasti, a razloge treba tražiti u započetom građanskom opismenjanju učenika obrazovanjem za građanstvo. Kao primjer multikulturalnosti u Australiji spominje se hrvatska nogometna reprezentacija u kojoj je sedam igrača australskog podrijetla. Budući da je Australija multikulturalna zemlja, zanimljivo je napomenuti kako učenici sumnjaju u svoje australsko podrijetlo pa navode da su *vjerojatno Australci*. No, oni u tome vide pozitivnu stranu. Iznose vrijednosti (npr. sigurnost, slobodu, različitost) koje su temelj obrazovanja za građanstvo. U ovom se poglavlju opisuje teorija *običnog nacionalizma* (Billig, 1995) pod kojim se podrazumijeva nacionalni identitet razvijen na temelju simbola i običaja.

Deseto poglavlje *Povezanost školske zajednice: školstvo i oblikovanje osjećaja pripadanja* temelji se na odgovorima nekadašnjih učenika koji na pitanje: *Što za vas predstavlja slika zajednice?* navode kako za njih školska zajednica znači osjećaj pripadnosti i zajedništva. Vrijednost je ovoga poglavlja u isticanju značaja uloge školske zajednice u razvijanju i njegovanju osjećaja pripadnosti, povezanosti i uvažavanja različitosti.

Istraživanja su pokazala, stoji u *Zaključku*, da stariji učenici iskazuju pragmatičniji stav prema moći i školi. Prema njihovu mišljenju, moć učitelja nije apsolutna, već ovisi o učeničkom ponašanju prema radu. Obrazovanje za građanstvo bi trebalo imati zasluženo mjesto u nacionalnom kurikulumu čime bi se povećala njegova važnost. Opće obrazovanje bi također trebalo, kao *kamenčići u vodi*, po-

kazati globaliziranu viziju građanstva. Završnim se dijelom ove knjige čitatelja uvodi u nastavak istraživanja koji će se provesti među adolescentima kako bi se ispitalo njihovo shvaćanje vrijednosti i njihovo mišljenje o ulozi građana.

Vrijednost ove knjige je u tome što donosi konkretne odgovore učenika o moći, identitetu i građanstvu, ali i u tome što ističe uvažavanje učeničkog mišljenja o vrlo ozbiljnim, aktualnim, kompleksnim temama svakog društva. Iako su intervjuirani australski učenici, zaključci teorijskoga i istraživačkog dijela mogu se primijeniti na bilo koji dio populacije u svijetu, posebice u onim sredinama i zemljama gdje je multikulturalnost svakodnevnica. Prema riječima autorica, ova knjiga “govori o učeničkoj sposobnosti istraživanja svijeta” i “pokazuje važnost iskazivanja osjećaja u odnosu prema drugima”. Stoga nije dovoljno nacionalni kurikulum temeljiti samo na teorijskim proučavanjima i istraživanjima, koja ne uzimaju u obzir iskustva učenika i učitelja, već bi trebalo mnogo više pozornosti posvetiti uključivanju svih relevantnih dionika u odgojno-obrazovnom procesu, ne zanemarujući pritom ni roditelje ni lokalnu zajednicu. Posebno mjesto u knjizi zauzima misao iz *Adelaideske deklaracije* (1999) prema kojoj bi cilj obrazovanja na svim razinama trebao biti doprinos nas kao aktiv-

nih i informiranih građanina s “nužnim znanjem, razumijevanjem, vještinama i vrijednostima za produktivan i koristan život u obrazovanom, pravednom i otvorenom društvu”.

Ova je knjiga namijenjena odgajateljima, učiteljima, pedagogima, didaktičarima, sociolozima, antropolozima i ostalim znanstvenicima, stručnjacima i praktičarima koji rade s djecom i za djecu, ali i roditeljima koji, pažljivo promatrajući, mogu uočiti kako djeca razvijaju vlastito mišljenje o temama za koje mnogi smatraju da su *samo za odrasle*. Namijenjena je i stručnjacima koji se bave interkulturalnim obrazovanjem, obrazovanjem za ljudska prava i građanstvo te izradbom kurikuluma. Kako se u nas upravo kreira novi nacionalni kurikulum, ova bi knjiga mogla biti doprinos njegovu stvaranju. Interkulturalni kurikulum, kao dio nacionalnoga i/ili školskoga kurikuluma, trebao bi sustavno terminološki i sadržajno uključiti i obrazovanje za građanstvo. Sličnim bi se istraživanjima trebali baviti i znanstvenici u našoj zemlji, a stvaratelji obrazovne politike stavove i potrebe učenika i učitelja implementirati u strukturu ovoga važnog dokumenta za obrazovanje.

Marina Diković